

ומשנינן: הכל יודעים שדברי בית שמאי במקום בית הלל – אינה משנה! ולכן אין בהבאת דבריהם של בית שמאי משום הבאת ענין השנוי במחלוקת.

ועוד פרכינן: והרי מצינו שהביא התנא בפרקנו זה, ענין השנוי במחלוקת. והוא:

אשת אחיו שלא היה בעולמו, דפליגי רבי ט-ב שמעון ורבנן, באם התייבמה לאחיו השני, שהיה עמו בעולמו, ואחר כך מת האח השני, האם היא מתייבמת לאח השלישי, שלא היה בעולמו של האח הראשון [אך היה בעולמו של האח השני] או לא.

כי סובר רבי שמעון, היות והאח השני ייבמה, ונולד האח השלישי, לא מצאה האח השלישי כאשת האח הראשון אלא כאשת האח השני.

וכיון שהאח השלישי היה בעולמו עם האח השני, הרי אם מת האח השני, היא נופלת לפניו ליבום.

ובכל זאת קתני לערות אשת אחיו שלא היה בעולמו במשנתנו, שהיא אינה מתייבמת מנפילתה מהאח השני, והיא אף פוטרת צרתה, כרבנן. וכנגד רבי שמעון הסובר שהיא עצמה מתייבמת!

דרכי יהודה ורבנן היא אם מותר לשאר האחים לשאתה.

וכיון שרבי יהודה אוסרה להנשא לשאר האחים באיסור לאו, לא יתכן לפיו שתיפול לפניו מאחיו אמו אנוסת אביו ליבום.

ובפלוגתא לא קא מיירי התנא במשנתנו, ולא רצה התנא לומר ערוה שאינה יכולה ליפול ליבום לפי רבי יהודה, אלא רק לרבנן.

ופרכינן: וכי לא מדבר התנא גם ענין השנוי בפלוגתא?

והרי נשים האסורות על היבם ב"איסור מצוה" וב"איסור קדושה", שהן חייבי לאוין, דפליגי רבי עקיבא ורבנן, האם הן פוטרות צרותיהן כמו חייבי כריתות או לא, ובכל זאת קתני להו לקמן בפרק שני במשנה [כא]?!⁽¹⁾

ומשנינן: בפרקינן, בפרקנו זה, קא אמרינן שבפלוגתא לא קמיירי.

ופרכינן: והא שנינו בפרקנו פלוגתא:

דתנן: בית שמאי מתירין את הצרות לאחיו, ובית הלל אוסריין!

1. התוס' הקשו מדוע אין אומרים לרבי עקיבא יבוא עשה של יבום וידחה לא תעשה של חייבי לאוין, ונשאר בקושיה.

ובהרמב"ן תירץ שלפי רבי עקיבא חייבי לאוין נחשבים כערוות, כיון שלדעתו אין תפיסת קידושין בחייבי לאוין, והגילוי של התורה בערוות שהן מפקיעות את זיקת היבום, הוא גילוי שכל ערוה שלא תופסין בה קידושין לחליצה.

וביאר האחרונים [ועיין בהרחבה בשיעורי רבי שמואל, סוף סימן א] שכונת הרמב"ן לומר שהכלל "כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה" משמעותו היא: שהסיבה הגורמת לאי עליה ליבום היא אותה הסיבה הגורמת לאי עליה לחליצה.

וביאר האחרונים [ועיין בהרחבה בשיעורי רבי שמואל, סוף סימן א] שכונת הרמב"ן לומר שהכלל "כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה" משמעותו היא: שהסיבה הגורמת לאי עליה ליבום היא אותה הסיבה הגורמת לאי עליה לחליצה.

ומשנינן: **בנולד** האח השלישי, ולבסוף **ייבם** השני, **לא פליג רבי שמעון** שאינה מתייבמת.

כי אם נולד האח השלישי לפני שייבמה האח השני, הרי מצאה לאשת האח הראשון כאשר יש בה עדיין זיקת נשואיו, שהרי היא עומדת להתייבם כדי להקים לו שם.

וכיון שאסור לו אז לייבמה, שהרי לא היתה לו ישיבה יחד עם האח הראשון בעולם, נאסרת היא אז עליו כמו אשת אח שיש לה בנים.

ואיסור זה הוא איסור לעולם, ולא יועיל ייבמו של השני להוריד ממנה איסור זה כלפיו.

ולכן, אם מת השני, היא אסורה באיסור ערוה כלפיו, ואין היא מתייבמת לו, אלא היא פוטרת אף את צרתה.

ובאשת אחיו שלא היה בעולמו כזאת, שאין בה מחלוקת, מדובר במשנתנו.

ופרכינן: **והאמר רבי אשיאי** לקמן [יז ב]: **חלוק היה רבי שמעון אף בראשונה**, שלדעת רבי אשיאי סובר רבי שמעון, שאפילו אם נולד השלישי ואחר כך ייבם השני, ומת השני, הרי היא מתייבמת לשלישי.

ולפי זה, חולק רבי שמעון על משנתנו, והיא הולכת רק לפי חכמים. ואם נוקטת המשנה דוגמא השנויה במחלוקת, היה לה גם לנקוט אמו אנוסת אביו, על אף שהיא שנויה במחלוקת בין חכמים לרבי יהודה!

ומשנינן: **הא לקמן איתותב** הופרך רבי **אשיאי**.

ולכן, ניתן להעמיד את משנתנו באשת אחיו שלא היה בעולמו, בנולד ואחר כך ייבם, שבאופן כזה מודה רבי שמעון לחכמים.

שתי אחיות, שהיו נשואות לשני אחים של היבם, ומתו שני האחים, ונפלו שתי האחיות ליבום לפני אחי המת, אי אפשר לייבם את שתיהן, היות וכל אחת מהן היא "אחות זקוקתו".

ואסרו חכמים את אחות היבמה הזקוקה לו ליבום כאילו היתה קרובתו.

[וכפי שיתבאר בהמשך המסכת]

ומצינו שני כללים, בענין שתי אחיות שנופלות לפני שני אחים ליבום, והיינו שהיו אותן שתי אחיות נשואות לשני אחים, ומתו שני האחים, והרי שתיהן נופלות ליבום:

הכלל האחד נאמר לקמן במשנה בדף כ א:

אחותה [של ערוה], שהיא יבמתה [שנופלת יחד עמה ליבום] — חולצת או מתייבמת!

היינו, אם נפלו שתי אחיות לפני יבם אחד, והיתה אחת האחיות אסורה על היבם הוזה באיסור ערוה מן התורה, כגון שהיתה אחת מהאחיות חמותו, הרי אחות זו אינה זקוקה לו כלל.

ולכן גם בחייבי לאוין, שאין בהן תפיסת קידושין לרבי עקיבא, קיימת אותה הסיבה הגורמת שלא תעלה ליבום ולא תעלה לחליצה.

והיינו, שאי תפיסת הקידושין ביבמה, היא הסיבה הגורמת שהיא לא תעלה ליבום, והיא גם הסיבה הגורמת שלא תעלה לחליצה.

ולכן, אחותה של הערוה, יכולה להתייבם לו.

האסורה לזה – מותרת לזה,
האסורה לזה – מותרת לזה!

שהרי אין האחות הזאת נחשבת ל"אחות זקוקתו", שהרי אחותה השניה, שהיא חמותו, היא ערוה עליו, ואינה זקוקה לו ליבום.

ומוסיפה שם המשנה: וזו היא שאמרו [הכלל הראשון]:

ובמקרה הזה, לפי הכלל הזה, רק אחת האחיות מתייבמת, ואילו השניה יוצאת משום ערוה.

אחותה של ערוה, כשהיא יבמתה [כשנופלות שתי אחיות ליבום, האחת היא ערוה, ואחותה יבמה המותרת] – או חולצת או מתייבמת!

הכלל השני, שנינו לקמן, בתחילת פרק ארבעה אחים:

ומקשינן: והאמר רב יהודה אמר רב: וכן תני רבי חייא:

שני אחים שנשא שתי אחיות, ומתו, ולזהם שני אחים –

בכולן, בכל חמש עשרה העריות השנויות במשנתנו, אם נפלו שתי אחיות לפני שני אחים, כשאחת ערוה לזה והשניה ערוה לזה, אני יכול להיות קורא בהן את שני הכללים שנתנו חכמים בשתי אחיות שנופלות ליבום.

אסורים שני האחים לייבם את שתי האחיות, לפי שכל אחת מהן היא "אחות זקוקתו", ואסור לייבם את קרובות זקוקתו, מדרבנן.

א. הכלל הנשנה במשנה לקמן, בפרק ארבעה אחים:

אך אם אירע ששתי האחיות היו חמותיהם של שני האחים, אחות אחת היתה חמותו של אח זה, ואחות שניה היתה חמותו של האח השני, או שתיהן מתייבמות – כל אחת מתייבמת לאח שהיא מותרת בו.

האחות האסורה לזה – מותרת לזה, לאח האחר, שאינה ערוה לו.

לפי שכל אחת מהן איננה נחשבת ל"אחות זקוקתו", שהרי אחותה ערוה עליו, ואינה זקוקה לו.

ואילו האחיות השניה, האסורה לזה – מותרת לזה, לאח האחר, שאינה ערוה לו.

וכך אני קורא בהן:

ב. ואחותה של ערוה, כשהיא יבמתה [והיינו, שנופלת ליבום יחד עמה] – חולצת או מתייבמת.

כי אין על אחות הערוה איסור של "אחות זקוקתו", לפי שאין הערוה זקוקה ליבום כלפי האח שהיא אסורה לו.⁽¹⁾

1. והכלל השני, שאחות הערוה מתייבמת. א. בתו.

1. וכך הן חמש עשרה האפשרויות, שמתקיימים בהן שני הכללים:

שנים מתוך ארבעה אחים אנסו אשה אחת, וכל אחד הוליד ממנה בת.

הכלל האחד, שכל אח מייבם את אחת האחיות, ואסור בשניה.

הלכו שתי הבנות האחיות, ונישאו לשני האחים האחרים.

ולאחר מכן מתו בעליהן, ונפלו שתי האחיות לפני שני האחים שאנסו את אמן.

ונמצא, שלפני כל אח נופלת בתו, שהיא ערוה לו, וכן אחותה, שהיא מותרת לו.

ואין אחותה המותרת לו, אסורה לו מדרבנן מצד "אחות זקוקתו", היות ובתו היא ערוה, ואינה זקוקה לו כלל.

נמצא, שכל אחד מן האחים מייבם את אחת האחיות המותרת לו, אך אסור בשניה מחמת שהיא ערוה לו.

וכך אני מוצא את שני הכללים:

האסורה לזה מותרת לזה.

ואחותה של ערוה כשהיא יבמתה, חולצת או מתייבמת.

אך אפשרות כזאת קיימת רק אם אנסו שני האחים אשה אחת, שאז יכולים הם להוליד ממנה שתי אחיות כשרות.

אך אם נשא אחד האחים אותה, היא נאסרת על כל אחיו באיסור כרת של אשת אח, ואסור לאח השני לבוא עליה. ואם יבוא עליה, תהיה הבת השניה ממזרת, ותהיה אסורה לכל האחים.

ב. בת בתו.

לשנים מארבעת האחים היתה בת, והיו שתי הבנות בנות דודות.

נישאו בנות הדודות, בזו אחר זו לאדם אחד, וכל אחת מהן הולידה ממנו בת.

נמצא שיש לפנינו שתי נכדות אחיות של שני אחים.

הלכו שתי הנכדות האחיות, ונישאו לשני האחים האחרים.

אחר כך מתו בעליהן, ונפלו שתי הנכדות האחיות לפני שני האחים.

נמצא, שלפני כל אח נופלת נכדתו, בת בתו, שהיא ערוה לו, ואחותה, שהיא מותרת לו.

ג. בת בנו.

שני בנים של שנים מן ארבעת האחים [שהם בני דודים] נשאו אשה אחת, בזה אחר זה, והולידו ממנה, כל אחד, בת אחת.

נמצא, שיש לפנינו שתי נכדות אחיות של שני אחים.

הלכו שתי הנכדות האחיות ונישאו לשני האחים האחרים.

אחר כך מתו בעליהן, ונפלו שתי הנכדות האחיות לפני שני האחים.

נמצא, שלפני כל אח נופלת נכדתו, בת בנו, שהיא ערוה לו, ואחותה, שהיא מותרת לו.

ד. בת אשתו.

אדם זר נשא שתי נשים, והולידו לו כל אחת משתי הנשים בת אחת, והרי שתי הבנות אחיות.

ומת אותה הבעל, או גירש את שתי נשותיו.

הלכו שתי הבנות האחיות, ונישאו לשנים מארבעת האחים.

ואילו שתי נשותיו, האמהות של בנותיו, נישאו לשני האחים האחרים.

ומתו שני האחים שנשאו את הבנות, והרי הן נופלות לפני שני האחים האחרים, הנשואים את אמהותיהן.

ונמצא, שלפני כל אח נופלת בתה של אשתו, שהיא ערוה עליו, ואחותה, שהיא מותרת לו.

וכמו כן,

ה. בת בנה של אשתו. או

ו. בת בתה של אשתו.

כשהן היו שתי אחיות מן האב ולא מן האם, ונישאו לשני אחים, ומתו, ונפלו לפני שני האחים האחרים, ואחת מותרת לזה והשניה לאחר.

ז. חמותו.

ארבעה אחים, ששנים מהם נשאו נשים בנות-דודות, שהיו אמותיהן אחיות,

ונמצא שהיו חמותיהן של שני האחים — אחיות.

ומתו שניהם, ונפלו שתי בנותיהן לפני שני בניהם.

כאשר שתי בנותיהן הן אחיות מהאב, ושני בניהם הם אחיהם מהאם [לכל אחד אחות אחת]. ולכן, כל אחד מבניהם יכול לייבם האחד את בתה של השנייה, שאינה אחותו.

ואין היא אסורה עליו משום אחות זקוקה כי אחותה הרי היא אחותו מהאב, ואין היא זקוקה לו.

יא. אחות אמו.

שתי נשים נישאו לאיש אחד, והולידו ממנו שתי בנות שהן אחיות-מאב. לאחר מכן, נישאו שתי הנשים הללו לאיש אחר וגם ממנו הולידו שתי בנות.

והלכו שתי בנותיהם מהאיש האחר ונישאו [זו אחר פטירת זון] לאדם אחר וילדו לו שני בנים, שהם אחים מאב.

ולאותו אדם היו שני בנים נוספים מאשה אחרת.

והלכו שני הבנים מהאשה האחרת, ונישאו את זוג האחיות הראשון [שהם אחיותיהם מאם של זוג האחיות השני], ומתו.

ונפלו נשותיהם, שהן זוג האחיות הראשון, לפני אחיהם-מאב, כאשר אמהותיהם של שני היבמים הן הזוג השני של האחיות, שהן אחיותיהם של הזוג הראשון, מאם.

ונמצא, שלגבי כל אחד מהיבמים נופלת אחות אמו האסורה לו, ואחותה של אחות אמו המותרת לו.

יב. אחות אשתו.

עיין בשרטוט בסוף.

יג. אשת אחיו מאמו.

אדם אחד נשא שתי נשים, ולכל אחת היה בן מבעל קודם, וילדו לו כל אחת שני בנים.

הלכו שני הבנים החורגים שלו, שהם אחי בניו מאם, ונישאו שתי אחיות, ומתו.

והלכו אותן שתי אחיות, שכל אחת מהן היא חמותו של אחד האחים, ונישאו לשני האחים הנותרים.

ומתו האחים, ונפלו שתי האחיות לייבום לפני שני האחים, כאשר כל אחת אסורה לאחד מהם באיסור ערוה של חמותו, ומותרת לאחיו השני.

ח. אם חמותו.

ארבעה אחים שהיו אמות-חמותיהם של שנים מהם אחיות,

והלכו אותן אמות-החמות שהיו אחיות ונישאו לאחים הנותרים,

ומתו האחים, ונפלו כל אחת לפני בעל-נכדתה, שאסורה לו בערוה, ולפני אחיו שמותרת לו.

ט. אם חמיו.

ארבעה אחים שהיו אמות-חמיהם אחיות, ונישאו אמות חמיהם לשני האחים הנותרים. ומתו האחים, ונפלו אמות-חמיהם לפנים לייבום,

כשכל אחת אסורה לאחד מהם ומותרת לשני. י. אחותו מאמו.

שתי נשים נישאו בתחילה לאיש אחד, והולידו ממנו שתי בנות [שהן שתי אחיות מהאב].

לאחר מכן הלכו שתי אותן הנשים, ונישאו לאיש אחר, והולידו ממנו שני בנים [שהם שני אחים מהאב].

ולאותו איש אחר היו עוד שני בנים, שנוולדו לו מאשה אחרת.

נמצא מעתה, ששני הבנים של אותן שתי נשים, הם אחיהם-מהאם של שתי בנותיהן,

והם גם אחיהם מהאב של שני הבנים של האיש האחר, מהאשה האחרת.

הלכו שתי בנותיהן ונישאו לשני בניו של האיש האחר מהאשה האחרת,

אך באפשרויות של שני הכללים שיתכנו רק
באונסין – לא קא מיירי!

ואילו **אביי** – מתרגם, שונה ומעמיד, אף
את **בתו מאנוסתו**, שאני קורא בה "האסורה
לזה מותרת לזה".

כיון דאשכוחי משכחת לה, היות שאני מוצא
אפשרות כזאת, שבאונס אני קורא "האסורה
בזה מותרת בזה" בכל חמש עשרה הנשים,
ואפילו בבתי, אני קורא זאת בכולן, כל אחת
לפי המקרה שאפשר למצוא בה.

אי בעיא, אם רצונך – **מן האונסין תהוי**.

אי בעיא, אם רצונך – **מן הנשואין תהוי**.

אבל אשת אחיו שלא היה בעולמו – לא
קוראים בה "האסורה לזה מותרת לזה".

מאי טעמא?

כיון דרק לרבי שמעון הוא דמשכחת לה,
לקרוא בה "האסורה לזה מותרת לזה" [כמו
שיתבאר להלן], ואילו לרבנן לא משכחת
לה.

בפלותא – לא קא מיירי.

ורב ספרא מתרגם: אף אשת אחיו שלא היה
בעולמו, ומשכחת לה בשיתא אחים,

ורב יהודה מתרגם, שונה ומעמיד את שני
הכללים של ה"אסורה לזה מותרת לזה",
ואת "אחותה שהיא יבמתה חולצת או
מתייבמת", רק באותן עריות שהן ברשימה
החל מחמותו ואילך.

אבל את שיתא כבי דרישא, את ששת
העריות הראשונות מתוך החמש עשרה, הוא
לא שונה בכלל "האסורה לזה מותרת לזה".

מאי טעמא?

כיון דבתו, שהיא הראשונה ברשימת ששת
העריות של "בת" [בתו ובת בתו ובת בנו,
בת אשתו ובת בתה ובת בנה] רק **באונסין**
משכחת לה, כי רק אם אנסו האחים את
האמה של הבנות אני קורא בשתי הבנות
האחיות "האסורה לזה מותרת לזה".

אך **בנשואין** – לא משכחת לה. שהרי אם
נשא אחד האחים את אמן של שתי הבנות
האחיות, אין האח השני יכול לשאתה, כי
היא נאסרת עליו באיסור אשת אח. ורק אם
הראשון אנס תחילה, יתכן שהשני נשא
אותה.

ולדעת רב יהודה רק באפשרויות של שני
הכללים **בנשואין** – קמיירי, שונה התנא
במשנה.

טו. כלתו.

שני בנים של שנים מארבעת האחים נשאו
שתי אחיות, ומתו.

לקחו שני האחים האחרים את הכלות
האחיות, ומתו.

ונמצא שנופלות לפני שני האחים שתי
אחיות, שאחת היא כלתו של זה, והשנית כלתו
של זה.

הלכו שני בניו, אחד מאשתו האחת, ואחד
מאשתו השניה, ונשאו את שתי הנשים האחיות,
ומתו.

והרי הן נופלות לפני שני האחים הנותרים,
כאשר כל אחת מהן היא אשת אח מאם לאחד,
ונכרית לאחר.

יד. אשת אחיו שלא היה בעולמו
מבואר בביאור הגמרא.

ונמצאת אפשרות שכזאת בששה אחים, **ואליבא דרבי שמעון**.

א-1 **וסימניך** לששת האחים:

תחילה היו ארבעה אחים יחד בעולם.

ושנים מאחים נשאו שתי אחיות.

מת האח הראשון, שהיה נשוי אחת האחיות.

נולד האח החמישי, ומצא את אשת הראשון כשהיא לא מיובמת, ונאסרה עליו עולמית כדין אשת אחיו שלא היה בעולמו.

ויבם האח השלישי מארבעת האחים את אשת הראשון.

מת האח השני, הנשוי את האחות השניה.

נולד האח השישי, ומצא את אשת הראשון כשהיא מיובמת, והיא אינה נאסרת עליו לפי רבי שמעון ["יבם ואחר כך נולד"].

ויבם האח הרביעי את אשת האח השני.

ומתו האח השלישי והאח הרביעי, ונופלות שתי האחיות לפני האח החמישי והאח השישי.

לאח החמישי — אסורה האחות שהיתה נשואה בעבר לאח הראשון, שהרי כשנולד הוא מצאה לא מיובמת, ונאסרה עליו עולמית באיסור אשת אחיו שלא היה בעולמו.

אך האחות השניה מותרת לו, שהרי היתה לו ישיבה בעולם יחד עם האח השני.

ולאח השישי — מותרת אשתו של הראשון,

שהרי מצאה מיובמת.

אך אסורה לו אשתו של השני, כדין אשת אחיו שלא היה בעולמו, שאסורה עליו עולמית.

וכאמור, אפשרות שכזו היא רק לרבי שמעון.

כי לפי רבנן, בכל ענין אסורות שתי האחיות על האח החמישי והאח השישי כדין אשת אחיו שלא היה בעולמו.

כי יבומן של האחיות על ידי האחים האחרים אינו מונע את איסורן כאשר אחיו שלא היה בעולמו לאחים הנולדים.

וכיון שתני רבי חייא, שבכל הנשים האמורות במשנתנו, אם הן היו שתי אחיות הנשואות לשני אחים, אני קורא בהן "האסורה לזה מותרת לזה", וזה יתכן באשת אחיו שלא היה בעולמו רק לפי רבי שמעון — הרי שמשנתנו שונה גם דברים שהם בפלוגתא.

וחזורת השאלה: מדוע אמר רבי על לוי, כאשר שאל אותו מדוע לא שנה התנא גם את אמו אנוסת אביו, ולפי רבי יהודה — "כמדומה לי שאין לו מח בקדקדו"?

ומכח קושיה זו, מסבירה הגמרא באופן אחר את דברי רבי:

אלא, לרבי — הני כללי של רבי חייא, לית ליה! (1)

אין הוא סובר אותם, כי אי אפשר לקרוא את "האסורה בזה מותרת בזה" באשת אחיו

1. הקשו התוס' מדוע אין המשנה מונה גם איסור אשת איש, שהוא ערוה הפוטרת צרתה.